CONFIGURAŢIA ŞI SPECIFICITATEA *SPAŢIULUI MIORITIC* BLAGIAN

Eugeniu NISTOR

Abstract

In the configuration of the "mioritical space", Blaga starts from an association between music and spacethat may appear to be superficial and conventional! Thus, Bach's music suggests to the philosopher a "resonant field" , a special horizon that is "unlimited in all its elemental dimensions". The regularity and innermost line of the music crept in the human unconsciousness, give a certain specificity to the spatial horizon of the soul of Germans, just as the Russian song is marked by the infinite sadness of the steppes and by the "heartrending desperation of the abyssal", while the alpine song of the Nordics comes with "cascade gurgles", with alternations of multiple echoes hitting against rocks and glaciers; but when he refers to the Argentinean dance song, Blaga considers that, influenced by the invincible horizon of the South-American pampas, it comes to release the interior tension of the individual by a sort of "hot melancholy of the flesh". But the song that, put in equation with the horizon, may suggest a certain spiritual specificity of the Romanian is the *doina*, argues Lucian Blaga, as "it is not hard to guess behind the *doina* a totally particular horizon. This horizon is the field".

După ce în volumul *Orizont şi stil*, asemuind inconştientul cu un fel de "logos larvar", stabileşte factorii generali (vectorii sau agenţii) care, prin acţiunea lor conjugată, constituie complexul determinat al matricii stilistice (adică: orizonturile spaţial-temporale, accentul axiologic afirmativ sau negativ, atitudinea anabasică, catabasică sau neutră, năzuinţa formativă şi alţii, secundari), Lucian Blaga *aplică* această teorie la cultura românească, în atât de controversatul său volum din 1936 – *Spaţiul mioritic* (apărut la Editura Cartea Românească din Bucureşti) – enunţând teza sa despre configuraţia specifică a *apriorismului românesc*.

Dar în ce constă această *pecete stilistică* proprie a românismului? se întreabă filosoful. Şi, tot el, îşi (ne) răspunde: într-un mănunchi de categorii filosofice ale inconştientului, sintetizate astfel: orizontul spaţiului mioritic, cu o avansată legănare în timp; sentimentul destinului, acceptat ca veşnic suiş şi coborâş; opţiunea pentru categoriile „organicului", sesizat mai ales în ritualurile ortodoxe unde, bunăoară, prin sărbătoarea Învierii se proslăveşte de fapt "triumful vieţii organice asupra morţii " (*Spaţiul mioritic*, p. 62), dar şi o anumită *viziune sofianică* asupra realităţii, năzuinţa formativă – cu vădite tendinţe de pitoresc, la care se adaugă un accentuat simţ al măsurii, al echilibrului – ca prezenţe active, atât în poezia folclorică, cât şi în ornamentica vestimentaţiei şi a obiectelor uzuale, mai lesne dovedite de arhitectura caselor româneşti, şi, ca o completare a acestor trăsături definitorii, un învăluitor şi pătrunzător simţ pentru nuanţă şi discreţie.

În configurarea "spaţiului mioritic", Blaga porneşte de la o asociere care, la prima vedere, pare superficială şi convenţională între muzică şi spaţiu! Astfel, muzica lui Bach îi sugerează filosofului un "câmp sonor", un orizont spaţial "infinit în toate dimensiunile sale alcătuitoare" (*Op. cit.*, p. 7). Ritmicitatea şi linia lăuntrică a muzicii strecurată în inconştientul uman, dau o anumită specificitate orizontului spaţial al sufletului etniei germane, după cum cântecul rusesc este marcat de tristeţea infinită a stepelor şi de „deznădejdea sfâşietoare a denecuprinsului" (*op. cit.*, p. 8), în timp ce cântecul alpin al nordicilor vine cu "gâlgâituri ca de cascade ", cu alternanţe de ecouri multiple care se

BDD-A2742 © 2005 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:59 UTC)

lovesc de stânci şi de gheţari; când se referă însă la cântecul de dans argentinian, Blaga apreciază că acesta, influenţat desigur de orizontul invincibil al pampasurilor sud-americane – vine, mai degrabă, să desferice tensiunea interioară a insului printr-un soi de "melancolie fierbinte a cărnii" (*op. cit.*, p. 9). Dar cântecul care, pus în ecuaţie cu orizontul, ne poate sugera o anumită specificitate sufletească a românului, este **doina**, spune Lucian Blaga, căci „nu e greu să ghicim şi în dosul doinei un orizont cu totul particular. Acest orizont e plaiul. Plaiul: adică un plan înalt, deschis, pe o coamă verde de munte, scurs molcom la vale, o doină cântată, nu sentimental-orăşeneşte de artiste în costume confecţionate şi nici de ţiganul de la mahala dedat arabescurilor inutile, ci de o ţărancă sau de o băciţă, cu sentimentul precis şi economic al cântecului şi cu glasul expresiv al sângelui, care zeci de ani a urcat munţii şi a cutreierat văile sub îndemnul şi porunca unui destin..." (*Op. cit.*, p.10) . Dar acest orizont mirific al sufletului românesc se revarsă nu numai din doinele şi din baladele noastre, din acesta decurgând atât un sentiment al destinului individual, cât şi al celui etnic colectiv: „Cum orizontului spaţial al inconştientului – spune Lucian Blaga – îi atribuim o funcţie plastică şi determinantă, putem să-l numim *spaţiu-matrice* (*Op. cit.*, p.15). Filosoful ne avertizează însă că, în teoria sa, spre deosebire de morfologiile lui Frobenius, Spengler şi Riegl, la care ne-am referit în capitolul anterior, nu există întotdeauna un acord deplin între orizontul spaţial al inconştientului şi peisajul în care sălăşluieşte un individ sau o colectivitate umană; de multe ori, în acelaşi peisaj coexistă culturi sau orizonturi spaţiale diferite, fie ca rezultat al dislocării de mase, în timpul istoric, fie ca urmare a exodului benevol de populaţii, acestea conservând şi în noul peisaj, în oare activează sensibilitatea conştientă, vechile orizonturi spaţiale ale inconştientului, sedimentate adânc în hăţişurile lor sufleteşti. Căci, remarcă filosoful, "Orizontul spaţial al inconştientului, înzestrat cu o structură fundamentală şi orchestrat de accente sufleteşti, trebuie socotit ca un fel de cadru necesar şi neschimbăcios al spiritului nostru inconştient...", acesta fiind "organic şi inseparabil unit cu orizontul spaţial în care s-a fixat ca într-o cochilie" (*Op. cit.*, p.14). Şi dacă conştiinţa, în genere, este dispusă oricând să trădeze orizontul geografic al unui ins sau a unei colectivităţi umane, în schimb, inconştientul conservă cu mare fidelitate orizonturile originare, acestea rămânând vreme îndelungată ancorate în misterioasele golfuri sufleteşti. Comentând tocmai pe marginea acestor incongruenţe a orizonturilor geografice cu cele sufleteşti, Blaga dezavuează cadrul "static" morfologist şi argumentează credibil posibilităţile reale de coexistenţă ale unor culturi sau duhuri spirituale complet diferite, în acelaşi spaţiu geografic, sau peisaj, cum îi place filosofului să-l denumească. Vom vedea, în cele ce urmează, – prin prisma filosofiei blagiene – modul cum în spaţiul geografic al Ardealului convieţuiesc suflete culturale atât de diferite: români, saşi şi maghiari – fiecare etnie fiind înzestrată cu o matrice stilistică proprie. Astfel, cum structura orizontului spaţial al inconştientului are o alcătuire în care anumite "tensiuni", "ritmuri" şi "accente" – sunt factori constitutivi, esenţiali – aşa se explică şi această coexistenţă de suflete culturale diverse în acelaşi peisaj geografic. Astfel, „de vreo opt sute de ani saxonul din Ardeal, transplantat de undeva de pe malurile Rinului, îşi înalţă în peisajul ardelenesc rosturile culturale şi cetăţeneşti, sobre şi ca de piatră, în spiritul nealterat al spaţiului său gotic, de ieri şi de totdeauna. Sămânţa permanentă a acestui duh, saxonul a adus-o cu sine de aiurea şi o păstrează cufundată în râul sângelui său, precum aurul miraculos în matca legendarului fluviu" (*op. cit.,* p.23-24). Dar ce mai ataşează Blaga acestui pitoresc tablou? Am spune că o frescă panteistă, desprinsă parcă din plin ev mediu transilvan: "iar alături, trecând legănat cu turmele pe lângă înaltele şi negrele turnuri de cetăţi, care vorbesc despre un alt destin,

BDD-A2742 © 2005 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:59 UTC)

ciobanul valah îşi slăveşte din fluier, suind şi coborând spaţiul său, care e numai al său" (*ibidem*). Deşi învecinate în peisaj, de mai bine de opt veacuri, cele două etnii n-au putut şterge depărtarea cealaltă, de pe planul orizontului inconştient, fapt care îl şi determină pe filosof să-i avertizeze pe susţinătorii unui aşa-zis "transilvănism", că, de fapt, ei „aleargă după o utopie inutilă şi nerodnică" (*ibidem*). Lucian Blaga ţine să sublinieze însă că, în concepţia sa, *sentimentul spațiului* nu este un afect (şi cu atât mai puţin unul conştient), el teoretizând cu râvnă tocmai transpunerea "problematicii spaţiale de pe tărâmul morfologiei culturii, pe planul noologiei abisale, adică într-o perspectivă în care inconştientul este văzut nu ca un simplu diferenţial de conştiinţă, ci ca o realitate foarte complexă, ca o realitate care ţine oarecum de ordinea magmelor." (*Op. cit*., p. 13).

Şi dacă cântecul, "ca artă oare tălmăceşte cel mai bine adâncurile inconştientului "(*Op. cit*., p. 16), conturează cel mai limpede orizontul spaţial al inconştientului uman, atunci sufletul românului, susţine Blaga, este marcat, fără putinţă de tăgadă, de rezonanţele duioase ale doinei noastre care, în relaţia de apropiere cu plaiul (aşa cum cântecul rusesc relaţionează cu stepa), capătă tot felul de văluriri ("sufleteşti"), culoare şi modulaţie specifică, configurând un orizont lăuntric distinct: "Fără îndoială că în doină – scrie filosoful – găsim un asemenea orizont, părtaş accentelor sufleteşti: se exprimă în ea melancolia, nici prea grea, nici prea uşoară, a unui suflet oare suie şi coboară, pe un plan ondulat indefinit, tot mai departe, iarăşi şi iarăşi, sau dorul unui suflet care vrea să treacă dealul ca obstacol al sorţii, şi care întotdeauna va mai avea de trecut încă un deal şi încă un deal, sau duioşia unui suflet oare circulă sub zodiile unui destin ce-şi are suişul şi coborâşul, înălţările şi cufundările de nivel, în ritm repetat, monoton, fără sfârşit. Cu acest orizont spaţial se simte organic şi inseparabil solidar sufletul nostru inconştient, cu acest spaţiu-matrice, indefinit ondulat, înzestrat cu anumite accente, care fac din el cadrul unui anume destin. Cu acest orizont spaţial se simte solidar ancestralul suflet românesc în ultimele sale adâncimi, şi dinspre acest orizont păstrăm undeva, într-un colţ înlăcrimat de inimă, chiar şi atunci când am încetat demult a trăi pe plai, o vagă amintire paradisiacă" (*Op. cit*., p.16-17). Să recunoaştem aici, în acest citat (poate puţin mai lung decât ne era îngăduit să preluăm!), în aceste suave caligrafieri, mai ales duioşia şi poeticitatea gândirii blagiene care, în tratarea chestiunii "mioritismului", nu dăunează cu nimic construcţiei filosofice, ba chiar dimpotrivă, o înnobilează cu o personalizată savoare şi grațiozitate, de unde ideile nu au decât de câştigat: ele se întrezăresc aşa precum crengile unui copac prin frunzişul lui bogat şi răcoros.

"Să numim acest spaţiu-matrice, înalt şi indefinit ondulat, şi înzestrat cu speciale accente ale unui anume sentiment al destinului: spaţiu mioritic" (*ibidem*) – este îndemnul filosofului Lucian Blaga. Izvorând din doinele şi baladele noastre, acest orizont aduce cu sine şi un anume *sentiment al destinului* cu trăsături definitorii rezultate tocmai din îndelungata vieţuire a sufletului valah "Pe-un picior de plai / Pe-o gură de rai...", el este "încuibat subteran" în inconştientul individual şi colectiv, prezentând, în integralitatea sa, configuraţia unui "complex organic". Această relaţie recisivă (aş îndrăzni să spun), în care sufletul este influenţat pregnant de un orizont care ajunge apoi să se transforme într-o obsesivă nostalgie orizontică, este explicat cu claritate de către Blaga: cântecul îşi are rostul lui în menţinerea acestei *fidelităţi* inconştiente – "Admiţând că sufletul popular românesc posedă un spaţiu-matrice deplin cristalizat, va trebui să presupunem că românul trăieşte inconştient pe *plai*, sau mai precis în spaţiul mioritic, chiar şi atunci când, de fapt, pe planul sensibilităţii conştiente trăieşte de sute de ani pe bărăgane. Şesurile româneşti sunt pline de nostalgia plaiului. Şi, de vreme ce omul de la şes nu poate avea în preajmă acest

BDD-A2742 © 2005 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:59 UTC)

plai, sufletul îşi creează pe altă cale atmosfera acestuia: cântecul îi ţine loc de plai" (*Op. cit.,* p.18). Urmările acestei arderi mocnite, care se întâmplă în "etajele subterane ale existenţei noastre psiho-spirituale" – nu fac altceva decât să "probeze încă o dată că aici ne mişcăm prin zonele *celuilalt tărâm* al sufletului, sau într-un domeniu de investigaţie a adâncurilor" (*ibidem*). Toate aceste aderenţe orizontice greu definibile şi şi mai greu teoretizate, determină o solidaritate sufletească a omului mioritic cu plaiul unde el îşi duce traiul cotidian: "Ploile piezişe şi singurătatea stelară a plaiului îl fac pe ciobanul nostru, nu o dată, să-şi blesteme zilele pe care le trăieşte în tovărăşia înălţimilor. Sentimentele ciobanului – scrie cu plasticitate Lucian Blaga – descărcate în floarea unei înjurături, iau adesea un caracter de adversitate faţă de plai, totuşi, inconştient, ciobanul rămâne solidar organic cu acest plai, în care el nu va face niciodată un gest de evadare" (*Ibidem*). O cercetare mai profundă ar putea lămuri poate mai bine câte ceva din aceste stări sufleteşti, cu aplicaţie îndeosebi la unele *înscrisuri* (epistole, articole de gazetă, memorii etc.) ale românilor ardeleni plecaţi, în perioada interbelică (deci contemporani cu gânditorul), peste ocean, în America, la muncă, spre a se înavuţi. Faptul că cei mai mulţi s-au întors înapoi, în locurile lor de baştină, nelăsându-se "marcaţi" de preriile americane, face ca teoria culturală blagiană să îşi găsească argumente puternice, convingătoare, în realităţile sociale ale timpului. Ne oprim însă aici, deoarece considerăm că o astfel de cercetare ar depăşi cadrul propus al acestei lucrări, alunecând spre unul de factură sociologică. Aşadar, *spaţiul mioritic* face parte integrantă din fiinţa românului; el este solidar cu acest spaţiu, la fel cum este "cu sine însuşi, cu sângele său şi cu morţii săi"…(*ibidem*). *Cântând,* el nu face altceva decât să mărturisească continuu de această misterioasă comuniune cu plaiul şi cu strămoşii care se odihnesc de secole sub ierburile de sub plai. Aşa se explică, subliniază filosoful, strania asociere pe care omul mioritic o face între moarte şi extazul nunţial, atât de bine reflectate de versurile din *Mioriţa*. Dar acest *sentiment al destinului*, perceput de sufletul valah ca perspectivă a plaiului mioritic, ni se arată cu întreaga sa încărcătură metafizică: în el dospeşte înţelepciunea milenară a românului, cea care l-a ţinut mereu în echilibru, adică i-a asigurat în timpul istoric o mai dreaptă cumpănă a sorţii, care l-a ferit de excese, lăsându-l să aleagă între optimismul exuberant şi pesimismul debordant al vieţii, astfel încât, mereu „călător sub zodii dulci-amare", nu s-a lăsat "copleşit nici de un fatalism feroce, dar nici nu se afirmă cu feroce încredere faţă de puterile naturii sau ale sorţii, în care el nu vede vrăşmaşi definitivi" (*Op. cit*., p.19).

Dar cercetarea acestei stări sufleteşti atât de specifice ar necesita, poate, să scormonim şi prin unele ramificaţii *paideumatice*, care îi sunt, deopotrivă, obârşie şi destin. Nimeni nu poate contesta faptul că în cultura românească de până acum un secol, folclorul era tezaurul nostru cel mai de preţ, alcătuind fondul de suflet şi de înţelepciune al românului. Aflată la "vârsta" înfloririi ei în primele decenii ale veacului XX, cultura noastră mai conţinea încă o puzderie de elemente folclorice autentice, pure, operând firesc cu ele în plan social. (Apoi a început contaminarea ei şi formele kitsch au proliferat mereu, până la manelele de astăzi). Dar cele mai vechi leitmotive ale doinelor şi cântecelor de cătănie, ale poeziilor de dragoste şi jale, sunt rezonanţe limpezi ale unor răscolitoare stări sufleteşti – poate cea mai convingătoare dovadă că ţăranul român şi-a investit, în decursul veacurilor de încrâncenată vieţuire aici, întreaga sa încărcătură empirică şi întregul său elan sufletesc, ajungând la o uluitoare "reţetă" metafizică. Căci *starea de dor* ar reprezenta, la o mai atentă cercetare, o sinteză între credinţa şi empiria existenţială a omului din habitatul "mioritic", cuprinzând în plămada sa, în proporţii bine dozate, puţină cosmologie şi antropologie, puţină mitologie şi teologie, dar şi, într-o cumpănire mai semnificativă, o

BDD-A2742 © 2005 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:59 UTC)

bogată "povară" psihologică. Acest "fond", aparent eterogen, ne indică (într-un fel foarte specific) preocuparea străveche a românului pentru metafizică, dar nu ca acţiune teoretică asumată gratuit, doar de dragul de a face metafizică, ci ca năzuinţă permanentă, ca patimă arzătoare a sa, stârnită din dorinţa de a explica nuanţat *cum* şi *în ce raport* se află sufletul şi cugetul uman cu lumea şi lucrurile din preajmă.

Suntem, dacă e să ne exprimăm în metafore blagiene, „la cumpăna apelor" şi „la curţile dorului" – ambele formulări exprimând tocmai hotărnicirile de destin pe care şi le-a asumat, în timpul istoric, omul spaţiului mioritic. Dar ce e cu acest om şi, mai ales, când s-a ivit el?! Iată o întrebare la care Lucian Blaga dă un răspuns precis şi, poate, nu cel la care ne-am fi aşteptat: *nu atunci când a început să vorbească românește*, ci „când spaţiul-matrice a prins forme în sufletul său", astfel încât acesta sau orizontul inconştientului, împreună cu alţi factori, "a avut darul să determine stilul interior al vieţii sale sufleteşti" (*Op. cit.,* p.24). Filosoful explică apoi că limba românească a putut suferi în evoluţia ei stilistică numeroase mutaţii, şi chiar şi peisajul geografic s-a transformat mereu prin diversele intervenţii datorate omului sau intemperiilor (incendii, tăieri masive de păduri, alunecări de teren etc.) – însă plaiul strecurat în inconştientul ciobanului valah l-a pecetluit pentru totdeauna cu nostalgia orizontică, care l-a însoţit pretutindeni în lume, prin locurile unde nevoile de transhumanţă îl mânau cu turmele sale, de "pe coamele Carpaţilor, de la apa Dunării până în Maramureş, de aici mai departe, până-n Moravia, sau invers, şi tot aşa pe toate plaiurile iugoslave şi până în Pannonia, adică pretutindeni în limitele unui vast teritoriu, unde peisajul satisfăcea apetitul unui orizont inconştient. În veacurile crepusculare, în tot timpul lungului preludiu al formaţiunilor etnice actuale, atunci când românul nu avea nici un fel de patrie, plaiul, sfântul plai, sancţionat de un anume sentiment al destinului, îi ţinea loc de patrie" (*op. cit*., p. 25). Desigur, peregrinarea prin Balcani a românului (şi aiurea), mânat de „apetitul" metafizic al orizontului său sufletesc, credem că e o "scăpare" a filosofului: păstorul român, oricât de poet ar fi fost el, nu-şi putea uita nicidecum îndatoririle sale păstoreşti, acelea de a căuta iarbă grasă pentru turmele sale, situaţie în care primează "apetitul" vegetativ al acestora, lucru cât se poate de firesc. Înţelegem însă foarte bine ceea ce vrea filosoful să sublinieze: că peisajul geografic nu este altceva decât punctul de origine al unei „serii de efecte sufleteşti" care – printr-o îndelungată şi misterioasă metamorfoză – se impregnează ca spaţiu-matrice al inconştientului uman iar, din această postură, el se revarsă, graţie omului mioritic, pătruns de un ciudat sentiment al „fatumului", asupra peisajului iniţial, devenind – scrie Blaga – „receptaculul unei plenitudini sufleteşti; se întrupează în el un sentiment al destinului, ca vântul în pânzele unei corăbii" (*op. cit*., p. 25).

Bibliografie:

Lucian Blaga, *Spaţiul mioritic*, Ed. Humanitas, Bucureşti, 1994.
Lucian Blaga, *Ceasornicul de nisip*, Ed. Dacia, Cluj, 1973.
René Wellek, *Istoria criticii literare moderne*, vol. I. Ed. Univers, Bucureşti, 1974.
Leo Frobenius, *Paideuma. Schiţă a unei filosofii a culturii*, Ed. Meridiane, Bucureşti, 1985.
Claude Lévi-Strauss, *Antropologia structurală*, Ed. Politică, Bucureşti, 1978.
Oswald Spengler, *Omul și filosofia vieții*, Ed. Aion, Oradea, 1996.
* * * Revista *Sociologia Românească*, Bucureşti, Anul III, Nr. 4-6/aprilie-iunie 1938.

BDD-A2742 © 2005 Universitatea Petru Maior
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.108 (2026-11-17 20:54:59 UTC)